

Een ontmoeting in Bayreuth

Een ontmoeting in Bayreuth

Een Joods-Duits-Japanse familiegeschiedenis

Peter Franken

Schrijver: Peter Franken
Coverontwerp: Peter Franken
ISBN: 9789464926170
© Peter Franken 2024

I De ontmoeting

Het was al behoorlijk druk in de hal van het Arvena Kongress Hotel toen Kurt Löwe uit de lift kwam. In afwachting van het vervoer naar het Festspielhaus per Old Timer busje of gewoon in een gecharterde touringcar stond een grote groep festivalgangers zich te goed te doen aan de Sekt en de kleine hapjes die het hotel tijdens de Festspiele elke speeldag voor zijn gasten klaarzette. Kurt liet het ritje met de Old Timer aan zich voorbijgaan, steeds buiten op je beurt wachten vond hij niks. Het busje pendelde in hoog tempo maar elke keer konden er slechts zeven gasten mee. Gelukkig kwam de grote bus ook al gauw. Kurt dronk zijn glas leeg en liep met de grote groep grotendeels in avondkleding gestoken Wagnerianen naar de straat. Binnen was het al snel dringen geblazen, een overvolle bus met merendeels oudere passagiers die zich staande probeerden te houden gedurende de rit. Het was niet ver en nadat de bus was gestopt achter het Festspielhaus op de Groene Heuvel was het een klein stukje lopen naar het voorplein en het restaurant.

Kurt bestelde een glas mineraalwater en maakte een praatje met een paar bekenden. Vele Bayreuthgangers kwam nu eenmaal elk jaar: 'Es gehört zum Sommer', was het parool. Hij was zelf al langere tijd lid van de Wagnerverein Berlin-Brandenburg en veel volk dat regelmatig de Staatsoper en de Deutsche Oper bezocht was hier ook te vinden, zeker nu er een nieuwe productie van 'Der Ring des Nibelungen' in première ging. Sommige Berlijners hadden elkaar de dag ervoor ook al getroffen, bij de openingsvoorstelling.

Opvallend genoeg stond op donderdag 25 juli 2013 niet 'Das Rheingold' op het programma maar een reprise van 'Der fliegende Holländer'.

De gebruikelijke prominentenparade op de rode loper was er niet minder geslaagd om geweest. Uiteraard was ook Angela

Merkel van de partij, de eerste Kanzler sinds Adolf Hitler die elke zomer te gast was.

Als freelance opera- en theaterjournalist bij Der Tagesspiegel was Kurt Löwe niet slechts als Wagneriaan maar vooral ook beroepshalve in Bayreuth. En deze Festspiele waren in meer dan een opzicht bijzonder, iets waar Löwe en veel van zijn collega's al jaren naar uit hadden gekeken. In 2013 werd immers het 200^e geboortjaar van Der Meister herdacht en dat was aanleiding voor een nieuwe 'Ring' en een programma met liefst drie hernemingen. Naast de 'Holländer' waren dat 'Tannhäuser' en 'Lohengrin', de vroege opera's uit de canon. Kurt had die alle drie in de voorgaande zomers al tweemaal gerecenseerd zodat hij ze nu met een gerust hart aan zich voorbij kon laten gaan. Alsof het nog niet genoeg was werden ook Wagners zeer vroege werken in Bayreuth opgevoerd onder de verzamelnaam 'Drei Frühstücke'. De opera's 'Die Feen', 'Das Liebesverbot' en 'Rienzi' mochten niet in het Festspielhaus worden opgevoerd, zo had Richard nadrukkelijk bepaald. Over een sporthal in Bayreuth had hij echter niets gezegd dus daar kon men zich uitleven. Kurt had dit voorprogramma in de Oberfrankenhalle natuurlijk ook al bijgewoond en er uitgebreid over geschreven. De productie van de 'Frühstücke' was een initiatief van Oper Leipzig die zich verder nadrukkelijk manifesteerde met de slogan 'Richard ist Leipziger' en door rondom het Festspielhaus kleine felgekleurde kunststof beeldjes te plaatsen waarop Wagner met twee uitgestoken handen een ieder leek te willen begroeten.

Nadat de fanfare met het 'Rheingold'-thema vanaf het balkon had geklonken ging Kurt naar zijn plaats op rij 22, de laatste rij die je gewoon direct vanaf het voorterrein binnen kon lopen zonder achterom te gaan via een trap. Er was veel pers in huis en tegen de gewoonte in was ook deze rij voor die genodigden vrijgemaakt. Even later kwam er een mooie Aziatische vrouw naast hem zitten, zo op het oog een Japanse van rond de 30. Een paar korte standaardvragen en antwoorden later was het

Kurt duidelijk dat zijn buurvrouw behalve Duitse taal- en letterkunde ook theaterwetenschappen had gestudeerd en naast haar werk als universitair docent freelance artikelen over opera schreef. Daar bleef het bij, de TÜRsteherrinnen sloten de deuren, de lichten gingen uit en kort daarna klonk uit de Orchestergraben de lang aangehouden 'Es' waarmee de oorsprong van de wereld wordt geduïd.

Na afloop wisselde Kurt een paar eerste ervaringen over de voorstelling met zijn Japanse collega uit en omdat zij ook in het Arvena bleek te logeren besloten ze op die warme julidag samen naar het hotel terug te lopen. Het was nog vroeg in de avond dus was er nog wel tijd voor een drankje in de hotelbar. Toen hij zijn kamer opzocht wist Kurt behalve het een en ander over de visie van zijn Japanse collega op het regietheater en deze nieuwe 'Rheingold' ook al het nodige over haarzelf. Het kon een interessante 'Ring' worden, zo dacht hij bij zichzelf.

Michiko Kawabata was de volgende ochtend al vroeg bij het ontbijt. Ze keek of ze Kurt ergens in die enorme zaal kon ontwaren maar kennelijk sliep hij nog. Het was uiteindelijk vrij laat geworden de vorige avond omdat ze nog een recensie had geschreven voor Opera Lounge, de Duitstalige website die voor haar accreditatie had gezorgd. Vandaag beloofde het weer een mooie warme dag te worden al was het nu nog redelijk koel, ideaal weer voor een wandeling naar het Festspielhaus. Om elf uur hield Sven Friedrich zijn gebruikelijke inleiding op de voorstelling van die avond en ze was benieuwd naar wat hij te berde zou brengen over de première van 'Das Rheingold' en wat er zoal verwacht kon worden van het vervolg. De toon was gezet: de 'Ring' had aardolie als Leidmotief. De vraag was hoe dat in 'Die Walküre' verder uitgewerkt zou worden. Natuurlijk wist Friedrich dat allang, die had de generale bijgewoond. Zoals gebruikelijk hield hij zich echter een beetje op de vlakte en debiteerde hij zijn gebruikelijke

anekdotes. Een tipje van de sluier werd echter al opgelicht. We konden boortorens en een brandend vat olie verwachten.

Toen ze het Festspielhaus uit kwam zag Michiko een oude bekende, een vrouw uit Bayreuth die vroeger net als zij TÜRsteherin was geweest. Zodoende kon ze mee naar de stad liften om een paar inkopen te doen. Er was tijd genoeg al kon je je daar lelijk op verkijken. Teruglopen naar het hotel, je opfrissen en kleden voor de voorstelling vergde al gauw een uur en uiterlijk om drie uur moest je toch wel klaar staan in de lobby als je de bus niet wilde missen. Zo kwam het dat ze Kurt pas weer terugzag kort voor aanvang van de voorstelling. Uiteraard zaten ze weer naast elkaar op rij 22, dat waren hun vaste plaatsen voor alle vier de voorstellingen.

Michiko had het erg naar haar zin gehad met Kurt de vorige avond. Ze vond hem een aantrekkelijke man die met veel kennis van zaken over culturele onderwerpen kon spreken en over opera in het bijzonder. Zelf had ze een aantal jaren in Duitsland gewoond toen ze aan de Vrije Universiteit in Berlijn studeerde. Ze had verteld over haar promotieonderzoek dat gewijd was aan het personage Kundry in 'Parsifal'. Haar doctoraat had ze in juni verkregen en voor ze naar Japan terug zou gaan wilde ze in elk geval tot eind augustus nog in Europa blijven. Dat baantje als TÜRsteherin was nog voor de tijd geweest dat ze in Berlijn kwam werken aan haar promotie en een ideale gelegenheid om veel voorstellingen te kunnen bijwonen. Merkwaardig eigenlijk dat ze die man uit Berlijn nooit eerder hier had ontmoet of tenminste in het voorbijgaan had gezien.

'En, had Friedrich nog iets nuttigs te vertellen over de 'Ring' tot dusver?' vroeg Kurt.

'Nee, niet zoveel maar hij is altijd erg onderhoudend,' glimlachte Michiko. 'We kunnen het er in de pauze wel even over hebben.'

Kurt had natuurlijk gewoon geen zin gehad om zo vroeg weer op pad te gaan. Per slot van rekening had hij vannacht ook nog

een recensie moeten schrijven. Dat krijg je als je voor een dagblad werkt.

Kurt had zijn stuk al voor hij ging slapen bij de krant ingeverd en een deel van de tekst op zijn telefoon opgeslagen. In de eerste pauze liet hij die aan Michiko lezen.

‘Frank Castorf is van huis uit een toneelregisseur met een duidelijk DDR-verleden. Dat blijkt heel nadrukkelijk uit zijn concept voor ‘Das Rheingold’ waarin de verloederde consumptiemaatschappij in de USA centraal staat. Iemand die is opgegroeid in een omgeving waarin die samenleving werd gezien als aberratie zal van de weeromstuit een blijvende fascinatie voor het fenomeen hebben opgevat. Alle zestiger jaren clichés worden door Castorf in zijn lezing van ‘Das Rheingold’ dan ook uit de kast gehaald. Op een draaitoneel zien we de Rijndochters bij een zwembad rondhangen. Ze zijn uitdagend gekleed en gedragen zich conform. Het is niet geheel duidelijk of het professionals zijn, wachtend op klandizie, maar ze zijn overduidelijk beschikbaar voor behoeftige heren. Alberich zit al klaar onder een badhanddoek en komt toch wel wat onverwacht tevoorschijn. Het spel begint, Alberich zweert de liefde af terwijl hij zich vol klievert met fritessaus en maakt zich uit de voeten met een goudkleurig plastic zeiltje dat tot dat ogenblik voor de toeschouwer onzichtbaar op de bodem van het zwembad had gelegen. Het toneel draait een slag en we zien een goedkoop ogend motel annex benzinstation. In een kamer vermaakt Wotan zich met zijn schoonzusje Freia terwijl Fricka wat zorgelijk doet over de directe toekomst. Wotan wordt neergezet als een kleine crimineel, een baasje zonder de allure van bijvoorbeeld Don Corleone maar gewoon een proleet in een lila pak. Het is moeilijk om je als toeschouwer enigszins met hem en zijn problemen te identificeren. De opkomende reuzen zijn twee zware jongens in een blauwe overall. Fasolt zwaait wat met een koevoet, Fafner begint direct de omgeving te vernielen met een baseball bat. Dan verschijnt Loge

en komt er wat vaart in de handeling. Conform het libretto wordt Freia door de reuzen meegenomen als gijzelaar en dalen Wotan en Loge af naar Nibelheim. Hiertoe wordt het draai-toneel weer een slagje gedraaid en komt er een eenvoudige stacaravan in beeld. Van de Nibelungen ontbreekt elk spoor, Mime loopt in zijn eentje met wat goudstaven te sjouwen. De Riesenwurm wordt getoond als een slang op videobeeld. Als Wotan en Loge weer terug zijn in het motel komt Mime persoonlijk op commando van Alberich de goudschat afleveren. Na de reguliere verwickelingen betrekken Wotan en Fricka de motelkamer waar ze bij aanvang ook al verbleven. Het motel is het Walhalla geworden.'

'Wie de moeite neemt iets over Castorfs gebruikelijke manier van werken te lezen, stuit op de volgende trefwoorden: deconstructie, videobeelden, vervreemding, improvisatie, slapstick. Die reputatie doet hij in 'Das Rheingold' volledig eer aan: Castorf 'doet een castorfje'. Tot vervelens toe zijn er videobeelden te zien waarop situaties worden getoond die niet relevant zijn voor de voortgang. Zo krijgen we op gezette momenten de Rijndochters in beeld, drinkend, etend en snuivend in een van de motelkamers. En het gedrag van Donner en Froh, zo weggelopen uit een clip van de Village People, is pure slapstick. Castorf heeft het werk uit elkaar gehaald en vervolgens weer in elkaar gezet. Datgene wat hem niet uitkwam, heeft hij weggelaten of met een videobeeld afgedaan, met name het optreden van de Nibelungen en de transformaties van Alberich. Met vooruitziende blik had de Festspielleitung in zijn contract laten opnemen dat hij geen noot of woord mocht schrappen. Voor deze deconstructiepaus zoals hij genoemd wordt, moet dat een hele concessie zijn geweest. Improvisatie is het trefwoord waar het de personenregie betreft. Deze heeft het niveau van een apenkooi, iedereen doet maar wat. Waar sprake is van sturing wordt nadrukkelijk het slapstick effect beoogd. De scène waarin Loge volop doende is het verloop van de

gebeurtenissen een voor Wotan minder ongunstige wending te geven speelt zich grotendeels af in de genoemde motelkamer. Deze is overvol omdat iedereen erbij wil zijn. De verwijzing naar de Marx Brothers is overduidelijk.

De Servische decorontwerper Aleksandar Denić drukt een zwaar stempel op de productie. Het toneelbeeld van 'Das Rheingold' ziet er geweldig uit maar zou zonder problemen voor willekeurig elke andere opera gebruikt kunnen worden. Wat dat betreft past het uitstekend in de door Castorf beoogde vervreemding. Veel van de getoonde videobeelden worden live gefilmd door cameramensen die tussen de spelers rondlopen. Op andere momenten worden echter beelden getoond die niet aan de handeling gerelateerd zijn, wederom vervreemding. De kostumering van de vrouwen is goed verzorgd, die van de mannen kent gradaties van smakeloosheid. Dat is dus geen kwestie van onvermogen maar een bewuste keuze.'

'Heb je niets te zeggen over de zangers en het orkest?' vroeg Michiko toen ze klaar was met lezen.

'Natuurlijk, ik ging er gewoon van uit dat je vooral geïnteresseerd zou zijn in mijn visie op de regie.'

Terwijl Michiko aan het lezen was had Kurt koffie met cheesecake voor hen beiden gehaald, een mooi tussendoortje zo om vijf uur 's middags. De pauze was pas half voorbij en ze konden nog een paar eerste indrukken van 'Die Walküre' uitwisselen. Maar eigenlijk begon Michiko nieuwsgieriger te worden naar die man die haar zomaar zijn telefoon had gegeven dan naar zijn opvattingen over Castorf. Terug in het hotel als ze aan de Riesling zaten zou ze eens proberen wat meer over hem aan de weet te komen. Dat hij 41 jaar was, uit Berlijn kwam en schreef voor Der Tagesspiegel had hij gisteravond al verteld. En zij had hem uitgebreid onderhouden over haar promotieonderzoek. Dat ze acht jaar jonger was dan hij en ongebonden wist hij nog niet.

‘Die Walküre’ stond weer geheel in het teken van deconstructie en vervreemding, was te verwachten natuurlijk. Daar waar in ‘Das Rheingold’ was gekozen voor een jaren zestig setting in het zuiden van de USA met als enige verwijzing naar de olie-industrie een klein benzinstation, speelde ‘Die Walküre’ zich af in de omgeving van Baku tijdens de beginjaren van de Sovjet Unie. Het huis van Hundung had een vreemde torenachtige uitbouw die later een omklede boortoren bleek te zijn en verder was er ook nog een vat brandende olie te zien. Kennelijk was aardolie als Leidmotief toch niet zo belangrijk in deze productie. Een minpunt in de voorstelling was net als bij ‘Das Rheingold’ de bewuste keuze voor het afzien van een uitgewerkte personenregie. Sven Friedrich had in dit verband tijdens zijn inleiding gesproken van ‘post dramatisch regietheater’ wat een eufemisme is voor het achterwege laten van personenregie of op zijn minst van het dramatisch effect dat dit kan hebben op de interactie tussen personen. Zo hield Sieglinde zich geheel afzijdig toen Siegmund zijn levensverhaal aan het vertellen was. Feitelijk spreekt hij alleen tot Hundung terwijl juist Sieglinde zo graag wil weten wie hij is. Het twistgesprek van Wotan en Fricka ging eveneens mank aan regie. Het grootste deel van de tijd staat Wotan gewoon frontaal naar de zaal te zingen terwijl Fricka op de achtergrond wat met een zweepje bezig is. En opnieuw tijdens Wotans vertelling aan ‘Wotans Wille’ Brünnhilde. Zijn favoriete dochter scharrelt wat rond op de achtergrond en wekt nauwelijks de indruk te luisteren. Zijn uitbarsting aan het einde merkt ze nauwelijks op. ‘So sah ich Siegvater nie’ is dan ook een verzuchting die een beetje uit de lucht komt vallen. Ook het afscheid van Wotan en Brünnhilde laat dit beeld zien: Wotan zingt naar het publiek, Brünnhilde maakt op de achtergrond een bed op om twintig jaar in te gaan slapen. Uiteraard ook in deze productie veel videobeelden. De scènes die lastig te regisseren zijn, werden aan het zicht van het publiek onttrokken en waren slechts gedeeltelijk op video te

zien. De dood van Siegmund bleef voor de toeschouwer grotendeels verborgen, Wotans roerende afscheid van Brünnhilde kwam nauwelijks in beeld. De Walküren waren uitzinnig uitgedost en tijdens Wotans tirade op hun gemak bezig met een hapje en een drankje: vervreemding en slapstick.

Na afloop wandelden ze rustig terug naar het hotel, wat babbelend over Castorf en vooral over de zangers die ze die avond hadden gehoord. En eenmaal aan de Riesling begon Michiko wat meer over zichzelf te vertellen.

‘Wist je dat ik bijna drie jaar in Prenzlauerberg heb gewoond?’ vroeg ze uitnodigend. Natuurlijk wist Kurt dat niet maar als opening was het een veilige eerste zet in het kleine schaakspel dat haar voor ogen stond.

Kurt pakte haar hint direct op en begon te vertellen.

‘O, dat is de leukste buurt in Oost Berlijn tegenwoordig. Ik heb er veel vrienden wonen al heb ik er zelf nooit gewoond. Van 1990 tot 1995 heb ik aan de Vrije Universiteit gestudeerd, net als jij. Daarna ben ik in Berlijn blijven plakken. In 1999 heb ik iemand leren kennen tijdens een voorstelling in de Deutsche Oper. We hebben acht jaar heel prettig samengewoond. Toch zijn we ongeveer vijf jaar geleden uit elkaar gegaan. Zij is toen in ons huis blijven wonen en ik ben verhuisd naar de Grolmanstraße, in de buurt van Savigny Platz. Het is geen groot appartement maar heel comfortabel.

Het was wel erg wennen, na zoveel tijd weer op mezelf, zonder verder contact met mijn ex. We hebben geen kinderen dus konden we een clean break maken. Zij is inmiddels getrouwd en heeft een tweeling. Voor onze scheiding kwam ik niet zo vaak in Bayreuth, we gingen in de zomer liever naar Salzburg of München. Vanaf 2009 was ik wel elk jaar hier. Hoe ben jij trouwens zo in Bayreuth en de Germanistiek terecht gekomen?’

Michiko dacht even na. ‘Daarvoor moet je bekend zijn met mijn familiegeschiedenis.’

Kisaku Murakami

Het was woensdag 2 april 1941 en kolonel Kisaku Murakami besloot die ochtend bij wijze van uitzondering eens een stukje naar zijn werk te lopen, ruim een uur vanaf zijn huis aan de Kadettenweg in de 'Villenkolonie Lichterfelde'. De dienstauto die hem naar de Japanse ambassade aan de Ahornstraße moest brengen was al vroeg aangekomen en halverwege gaf de kolonel zijn chauffeur een teken dat hij moest stoppen. 'Rij door, ik loop verder wel,' had hij gezegd. Het was fris voorjaarsweer en de lucht boven Berlijn was slechts licht bewolkt. Einde van de week zou hij met zijn vrouw Miya terugreizen naar Japan, in het gevolg van minister Matsuoka.

Murakami was sinds september 1938 als militair attaché werkzaam op de ambassade van Keizerrijk Japan en sindsdien was er een heleboel gebeurd in de internationale politiek. Daar had het in de zomer van 1938 nog niet naar uitgezien. Toch waren de latere ontwikkelingen nu ook weer niet heel verrassend geweest. Als Rikugun-Taisa, ofwel kolonel in het keizerlijke leger, was Murakami een wat vreemde eend in de bijt. Hij had internationaal recht gestudeerd aan Berkeley University California en daarna de militaire academie doorlopen. Vervolgens was hij op een traject geplaatst dat hem tot 'legerdiplomaat' moest opleiden. Behalve Engels sprak hij Duits en Frans, de internationale taal van de diplomatie. Om de omgang met hogere officieren in de Wehrmacht en de SS te vergemakkelijken had men hem bij vertrek een rang gegeven die vergelijkbaar was met Oberst respectievelijk Standartenführer.

Voor Miya was het erg wennen geweest, vooral omdat ze de taal niet sprak en nooit eerder in het buitenland was geweest. Ze was 23 en pas twee jaar getrouwd met de 13 jaar oudere Kisaku toen die in Berlijn werd gestationeerd. De dagelijkse omgang met de Duitse dienstmeisjes verliep moeizaam al was daar na verloop van tijd wel verbetering in gekomen. Dat ze er een paar had ontslagen had natuurlijk wel geholpen. Doordat

in Japan veel belangstelling bestond voor de Duitse cultuur was Kisaku er mee in aanraking gekomen tijdens zijn studie Germanistiek. Een van zijn vroegere docenten had hem aangeraden een bezoek te brengen aan de Bayreuther Festspiele, toen hij hoorde dat Kisaku een post in Berlijn had gekregen. In september 1938 was het daarvoor uiteraard te laat maar in augustus 1939 waren ze van de partij geweest, evenals Hitler overigens. Ze hadden gelogeerd in Hotel Bayerischer Hof en waren viermaal met een busje voor de 'Ring des Nibelungen' naar het Festspielhaus gebracht en weer opgehaald. Die 'Ring' was een productie van Heinz Tietjen die zelf ook dirigeerde. Winifred Wagner had de leiding van de Festspiele en Tietjen was de baas, zo werd gezegd. Voor Kisaku was de complete 'Ring des Nibelungen' een bijzondere ervaring geweest. Miya vond vooral dat het heel lang had geduurd. Kisaku had gezegd: 'Dat vinden buitenlanders ook bij ons van een Kabuki-voorstelling: eindeloos en niet te volgen.' Daarna hadden ze nog een bezoek gebracht aan Neurenberg en München en toen ze nog geen week terug waren in Berlijn was de oorlog uitgebroken. Meer vakanties hadden er nadien niet ingezet.

Het dagelijks leven was op slag veranderd. Elke avond volledige verduistering wegens mogelijke luchtaanvallen door Engelse bommenwerpers, alles op de bon voor zover dat nog niet het geval was geweest. De jacht op voedsel en andere levensbehoeften was natuurlijk de taak van de dienstmeisjes maar voor Miya was het leven er ook niet gemakkelijker op geworden. Verder was natuurlijk overal de spanning voelbaar en de onzekerheid over wat er stond te gebeuren. Na de geslaagde veldtocht in het westen waarbij Frankrijk was verslagen en Nederland en België waren bezet sloeg de bedrukte stemming in Berlijn om in euforie. Alles leek ten goede te keren. Dat was het moment gebleken om de bestaande betrekkingen tussen Duitsland, Japan en Italië verder aan te halen en te formaliseren in een Driemogendhedenpact. De Japanse minister van

buitenlandse zaken Saburō Kurusu was er speciaal voor overgekomen evenals zijn Italiaanse collega Galeazzo Ciano. Op 27 september 1940 was de overeenkomst getekend in de Neue Reichskanzlei, Joachim von Ribbentrop tekende namens Duitsland. Murakami was als militair attaché van een van de drie betrokken landen daarbij natuurlijk ook uitgenodigd, de eerste keer dat hij dit bijzondere gebouw had kunnen betreden. Nadien was hij er wel vaker geweest voor overleg maar nooit meer in de overdadig gedecoreerde ontvangstzaal.

Murakami was geheel verzonken geweest in zijn herinneringen aan die jaren en bemerkte plotseling dat hij al in de Ahornstraße was aangekomen. De ambassade lag een klein eindje verderop, terug naar de hectiek van het moment.

Omdat Japan en Italië nu Duitslands belangrijkste bondgenoten waren, werden er voor beide landen grote luxueuze ambassades gebouwd aan de Tiergartenstraße. Iets verderop had de residentie van de ambassadeur gestaan die inmiddels was afgebroken om plaats te maken voor de Nord Süd Achse, de centrale pronkstraat van het geplande Germania. Geen nood, het nieuwe gebouw voorzag ook in een aangebouwde ambtswoning. Het ontwerp zag er prachtig uit en Murakami vond het jammer dat hij de verhuizing van de ambassade naar de wijk die bekend stond als 'Geheimratsviertel' niet mee zou maken. Oorspronkelijk zou hij al eind februari terugreizen naar Tokio, met de Transsiberië Express en vanaf Vladivostok met de boot naar Japan. Het bezoek dat minister van buitenlandse zaken Yosuke Matsuoka aan Berlijn kwam brengen had voor uitstel gezorgd. De minister was op 19 maart uit Tokio vertrokken en had tijdens een stop in Moskou gesprekken gevoerd met zijn ambtsgenoot Molotov. Op 26 maart was hij in Berlijn gearriveerd waar op aangeven van propagandaminister Goebbels een groot 'spontaan' welkom was georganiseerd. Matsuoka werd ingehaald door een juichende menigte waaronder veel kinderen die met Japanse vlaggetjes zwaaiden. Na door Hitler

te zijn ontvangen in de Neue Reichskanzlei verschenen ze samen op het balkon waarbij ze een ovatie in ontvangst namen van het opeengepakte volk op het Wilhelmplatz. Matsuoka werd in de paar dagen dat hij in Berlijn te gast was behandeld als de keizer zelve en ook toen hij weer terug was na een kort bezoek aan Mussolini konden Ribbentrop, Goering en Hitler niet genoeg van hem krijgen. De bedoeling was duidelijk geweest: Japan overhalen om Singapore aan te vallen en zo de aandacht van de Britten van Europa naar Azië te verleggen. Matsuoka was echter niet op pad gestuurd met een mandaat om oorlogshandelingen toe te zeggen, hij kwam alleen om de verbondenheid tussen de drie naties te bekrachtigen. En wellicht om het in Moskou met Stalin op een akkoordje te gooien. Murakami was een bewonderaar van de extraverte Matsuoka, bepaald niet het prototype van de ondoorgrondelijke Aziatische diplomaat. Hij had naam gemaakt met zijn toespraak voor de Volkenbond in februari 1933 waarin hij in felle bewoordingen de hypocrisie van de grote koloniale machten aan de kaak had gesteld. De Volkenbond was in zijn beleving vooral opgericht om ervoor te zorgen dat iedereen zijn eigen positie in de wereld kon veiligstellen. Voor nieuwkomers met dezelfde ambities was geen ruimte. Hoezo een internationale politiemacht in Mantsjoerije? Mengt de Volkenbond zich dan ook in de vermeende legitimiteit van de Amerikaanse Kanaalzone of van Brits Egypte? Geen wonder dat men in Berlijn had verwacht met deze minister snel zaken te kunnen doen. Hij had ze afgehouden door te benadrukken dat hij in Japan niet zelf de dienst uitmaakte.

Murakami was niet persoonlijk bij die gesprekken aanwezig geweest maar had wel deelgenomen aan de voorbereiding en evaluatie ervan. Het waren spannende dagen geweest en nu liep alles op zijn einde. Miya was blij dat ze terug ging naar Japan. Ze zouden in hetzelfde speciale rijtuig reizen als Matsuoka, als deel van zijn gevolg. Het huisraad werd apart nagestuurd.

Miya Murakami

Miya Murakami voelde zich erg verloren in Kokura. Toen er bericht kwam dat haar man op 22 maart was omgekomen in een vliegtuigongeluk op weg terug uit Okinawa had het geleken alsof haar jonge leven nu al tot een einde was gekomen. Het was 1945 en na terugkeer uit Berlijn hadden ze zich gevestigd in Hiroshima, Miya's geboorteplaats. Kisaku was kort daarna naar Hanoi gestuurd en als militair attaché verbonden aan het consulaat generaal. Indochina was geen soeverein land maar een kolonie dus was er geen Franse ambassade. Sinds september 1940 was er een Japans leger in Vietnam gestationeerd en om de betrekkingen met het Vichy gouvernement zo goed mogelijk te houden was regelmatig overleg op diplomatiek en militair niveau noodzakelijk. Ze hadden afgesproken dat Miya deze keer niet mee zou gaan. Overal was oorlogsdreiging en in Hiroshima was het veilig.

Na meerdere miskramen, vermoedelijk vanwege de spanningen die ze in haar leven ervaarde, was Miya nu eindelijk langdurig zwanger. Kisaku was in juli 1942 na de slag bij Midway teruggeroepen voor actieve militaire dienst. Aan diplomaten was niet meer zoveel behoefte nu de oorlog allesoverheersend was geworden. Hij werd verantwoordelijk gemaakt voor de bevoorrading van de troepen die vanuit Hiroshima naar het strijdgebied vertrokken.

Hoewel in Hiroshima veel familieleden woonden was Miya in april toch naar Kokura gegaan om zo lang bij haar moeder in te trekken. Die zat ook alleen thuis, haar vader was gestationeerd in Batavia. Na de bevalling zou ze wel verder zien. Als alleenstaande moeder kon ze beter eerst een paar jaar blijven inwonen, een oma in huis was altijd goed voor een baby en zichzelf zou misschien ergens werk moeten zoeken mocht haar weduwepensioen niet toereikend blijken.

De ochtend van 8 augustus kwam Miya's moeder met het nieuws dat Hiroshima was verwoest door een bombardement.